

ЕФЕКТИВНІСТЬ ТРЕНІНГУ «ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ГРОШЕЙ»

О.Г. Ходакевич

*аспірантка лабораторії організаційної психології
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*

У статті наведено результати вивчення ефективності тренінгу «Психологічні особливості ставлення студентської молоді до грошей». Проведено порівняльний аналіз даних, отриманих в експериментальній та контрольній групах до початку та після формувального експерименту за спеціально виділеними критеріями (власне ставлення студентів до грошей, ставлення студентів до поєднання навчання та роботи, оцінка студентами ролі ВНЗ у сприянні розумінню студентами ролі грошей та у створенні умов для заробляння студентами грошей).

Ключові слова: тренінг; ефективність тренінгу; критерії ефективності тренінгу; студенти, ставлення студентів до грошей.

В статті представлені результати изучения ефективности тренинга «Психологические особенности отношения студентов к деньгам». Проведен сравнительный анализ данных, полученных в экспериментальной и контрольной группах до начала и после формирующего эксперимента за специально выделенными критериями (собственно отношение студентов к деньгам, отношение студентов к совмещению работы и учебы, оценка студентами роли высшего учебного заведения в содействии пониманию студентами роли денег и в создании условий для зарабатывания денег др.).

Ключевые слова: тренинг; эффективность тренинга; критерии эффективности тренинга; студенты, отношение студентов к деньгам.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Одним із важливих аспектів економічної соціалізації особистості є формування адекватного ставлення до грошей. Ця проблема знайшла певне відображення в роботах зарубіжних російських [1; 2; 5] та українських [6–9] авторів.

Суттєвим напрямком розробки цієї проблеми є формування адекватного ставлення до грошей у студентів, оскільки студентський вік характеризується активною підготовкою до майбутнього самостійного професійного та сімейного життя, де ставлення до грошей та уміння заробляти їх є суттєвою умовою забезпечення благополуччя та самореалізації особистості.

У наших попередніх розробках [4; 14–17] знайшли відображення ті чи інші аспекти ставлення студентів до грошей. Разом із тим, важливою проблемою залишається розробка спеціальних тренінгових програм, які б сприяли розвитку студентів з цього напрямку.

Виходячи з актуальності проблеми і її недостатньої розробки, нами визначено **мету дослідження** вивчення ефективності тренінгу «Психологічні особливості ставлення студентської молоді до грошей».

МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження було проведено в 2012–2013 н. р. на фінансово-економічному факультеті ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана». У процесі апробації тренінгу взяла участь 40 студентів, які входили в експериментальну і контрольну групи. Використовувалися інтерактивні методи навчання, метод опитування та метод тестування.

Діагностичні зрізи, спрямовані на оцінку ефективності тренінгу, проводилися за допомогою розробленого автором комплексу методик для дослідження ставлення студентів до грошей. Для їх проведення використовувалася авторська анкета «Мое ставлення до грошей» та багатофакторний опитувальник «Money Attitude Scale» (MAS, A. Furnham, 1984) [18].

Математична обробка даних здійснювалась за допомогою пакета статистичної обробки даних SPSS (версія 13) та піддавались змістовному якісному аналізу.

Дослідження виконано в рамках наукового проекту лабораторії організаційної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України «Психологічні засади забезпечення організаційного розвитку» (2008–2012 рр., науковий керівник – проф. Л.М. Карамушка).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Перший етап дослідження передбачав розробку змісту та структури тренінгу «Психологічні особливості ставлення студентської молоді до грошей».

В основу тренінгу було покладено підходи до аналізу сутності грошей [2; 7; 8]. Окрім того, враховувались дані, які відображають різні аспекти ставлення студентів до грошей, які отримані на етапі констатувального експерименту [4; 14–17].

При розробці тренінгу також було враховано основні підходи та принципи підготовки та проведення психологічного тренінгу в цілому [3; 13] та, зокрема, у сфері організаційної психології [10].

На **другому етапі** дослідження було проведено вивчення ефективності тренінгу. Його було здійснено на основі підходів до організації та аналізу ефективності формувального експерименту, які розроблені в лабораторії організаційної психології імені Г.С. Костюка НАПН України [10].

Було виділено наступні *критерії оцінки ефективності тренінгу*: 1) ставлення студентів до грошей; 2) ставлення студентів до поєднання навчання та роботи; 3) оцінка студентами ролі ВНЗ у сприянні розумінню студентами ролі грошей та у створенні умов для заробляння студентами грошей.

Аналіз результатів, отриманих за названими критеріями показав *ефективність* тренінгу підготовки студентів до адекватного ставлення до грошей.

Це знайшло відображення в тому, що в експериментальній групі студентів зафіксовано *позитивну динаміку* за виділеними критеріями ефективності тренінгу, в той час як у контрольній групі такої динаміки щодо зазначених показників не спостерігалось

Розглянемо результати, які отримані за кожним із основних критеріїв вивчення ефективності тренінгу.

Так, в *експериментальній групі* в результаті формувального експерименту зафіксовано статистичні значущі відмінності ($p < 0,05$) між результатами першого та другого зрізів, які відображають підвищення *рівня ставлення студентів до грошей* (табл. 1).

Як видно із табл. 1, якщо до початку експерименту в *експериментальній групі* 40,0%, 35,0% та 25,0% досліджуваних виявили відповідно низький, середній та високий рівні розвитку ставлення студентів до грошей, то після експерименту ситуація значно змінилась. Це проявилось у тому, що збільшилось число студентів із високим рівнем психологічної готовності (із 25,0% до 50,0%), дещо зменшилось число студентів із середнім рівнем розвитку когнітивного компонента (із 35,0% до 30,0%), значно знизилось число опитаних з низьким рівнем розвитку когнітивного компонента (з 40,0% до 20,0%).

Таблиця 1

**Рівень ставлення студентів до грошей
(учасників експериментальної та контрольної груп) (у %)**

Ставлення до грошей	Експериментальна група		Контрольна група	
	До формувального експерименту	Після формувального експерименту	До формувального експерименту	Після формувального експерименту
Низький	40,0*	20,0*	30,0	30,0
Середній	35,0*	30,0*	40,0	35,0
Високий	25,0*	50,0*	30,0	35,0

* $p < 0,05$

Щодо *контрольної групи*, то за результатами 1-го та 2-го зрізів зафіксовано лише незначні зміни. Так, число студентів із низьким рівнем розвитку ставлення до грошей залишилось на одному й тому ж самому рівні (30,0% та 30,0%), із середнім рівнем – дещо зменшилось (відповідно 30,0% та 35,0%), а із високим – також дещо збільшилось (із 30,0% до 35,0%).

Тобто можна говорити про те, що в процесі психологічної підготовки відбулося оволодіння студентами знаннями, які відображають сутність, грошей та їх роль у життєдіяльності людини. Це відбулось у результаті активного засвоєння знань у процесі індивідуальної, групової та міжгрупової активної пізнавальної діяльності студентів.

Тепер проаналізуємо зміни, які відбулися в учасників експериментальної групи щодо *рівня розвитку ставлення студентів до поєднання навчання та роботи* (табл. 2).

Таблиця 2

Рівень ставлення студентів до поєднання навчання та роботи до початку та після формувального експерименту (учасників експериментальної та контрольної груп) (у %)

Рівень ставлення студентів до поєднання навчання та роботи	Експериментальна група		Контрольна група	
	До формувального експерименту	Після формувального експерименту	До формувального експерименту	Після формувального експерименту
Негативне	10,0 *	0,0 *	10,0	5,0
Нейтральне	25,0 *	15,0 *	30,0	25,0
Позитивне	65,0 *	85,0*	60,0	70,0

* $p < 0,05$

Дані, які наведено в табл. 2, свідчать про те, що в експериментальній групі в результаті формувального експерименту виявлено статистично значущі відмінності ($p < 0,05$) між результатами першого та другого зрізів щодо рівня розвитку ставлення студентів до поєднання навчання та роботи.

Отримані дані свідчать про те, що якщо до початку експерименту в *експериментальній групі* у 10,0% досліджуваних було зафіксовано негативне ставлення студентів до поєднання навчання та роботи, то після експерименту студентів цієї групи взагалі не було виявлено (0,0%). Також кількість студентів із

нейтральним ставленням до студентів до поєднання навчання та роботи зменшилась (відповідно 25,0% та 15,0%). Збільшилась кількість студентів із позитивним ставленням до студентів до поєднання навчання та роботи (з 65,0% до 85,0% опитаних).

Однак, у *контрольній групі* статистично значущих відмінностей між результатами першого і другого зрізів зафіксовано не було. Як свідчать отримані дані, негативне ставлення до студентів до поєднання навчання та роботи виявлено у 10,0% та 5,0% опитуваних відповідно. Дещо зменшилась кількість студентів із нейтральним ставленням до студентів до поєднання навчання та роботи (із 30,0% до 25,0%). Також дещо збільшилось число студентів із високим рівнем ставленням до студентів до поєднання навчання та роботи (із 60,0% до 70,0%). Але слід зазначити, що такі зміни не є статистично значущими.

В цілому можна зробити висновок, що в результаті тренінгу в учасників експериментальної групи збільшилась кількість учасників з позитивним ставленням студентів до поєднання навчання та роботи.

Це відбулося, на наш погляд, у результаті спільного обговорення в групі низки актуальних проблем, які стосуються підходів до заробляння грошей, значущості ролі того, що студенти мають займати активну, а не пасивну позицію (наприклад, очікувальну, позицію стосовно надання допомоги з боку батьків) у цьому процесі. Відтак, у студентів посилюється усвідомлення власної активності у зароблянні грошей, що сприятиме задоволенню їх важливих потреб.

Далі розглянемо дані, що стосуються змін, які відбулися в процесі формувального експерименту стосовно *оцінки студентами ролі ВНЗ у сприянні розумінню студентами ролі грошей та створення умов для заробляння студентами грошей* (табл. 3).

Таблиця 3

Оцінка студентами ролі ВНЗ у сприянні розумінню студентами ролі грошей та у створенні умов для заробляння студентами грошей до початку та після формувального експерименту (учасників експериментальної та контрольної груп) (у %)

Оцінка студентами ролі ВНЗ	Експериментальна група		Контрольна група	
	До формувального експерименту	Після формувального експерименту	До формувального експерименту	Після формувального експерименту
ВНЗ не йде назустріч працюючим студентам, тому виникають проблеми з навчанням	40,0*	20,0*	45,0	30,0
У ВНЗ існує спеціальна служба працевлаштування студентів	25,0*	25,0*	25,0	30,0
ВНЗ сприяє проходженню практики, де студенти отримують заробітну плату	30,0*	25,0*	20,0	25,0
ВНЗ йде назустріч студентам (ВНЗ сприяє розумінню студентами ролі грошей, для працюючих студентів обговорюються питання можливостей поєднання навчання та роботи та ін.)	5,0*	30,0*	10,0	15,0

* $p < 0,05$

Порівняльний аналіз отриманих даних свідчить, що в експериментальній групі результаті формувального експерименту виявлено статистично значущі відмінності ($p < 0,05$) між результатами першого та другого зрізів щодо оцінка студентами ролі ВНЗ у сприянні розумінню студентами ролі грошей та у створенні умов для заробляння студентами грошей.

З табл. 3 видно, що найбільш виражено позитивна динаміка спостерігається стосовно такого показника, як «ВНЗ йде назустріч студентам (ВНЗ сприяє розумінню студентами ролі грошей, для працюючих студентів обговорюються питання можливостей поєднання навчання та роботи та ін.)». Про це свідчать дані, з яких видно, що у процесі експерименту збільшилось число осіб, які позитивно оцінюють роль ВНЗ у цьому напрямку (з 5,0% до 30,0%). Також значно зменшилась (з 40,0% до 20,0%) кількість студентів, які вказали на те, що «ВНЗ не йде назустріч працюючим студентам, тому виникають проблеми з навчанням».

Водночас, у *контрольній групі* відбулися незначні зміни.

Скоріше за все, це можна пояснити тим, що студенти оцінюють як один із виявів цього напрямку роботи ВНЗ уже саму організацію навчання студентів (за допомогою спеціального тренінгу) з зазначеного напрямку роботу, де, окрім аналізу сутності та ролі грошей, аналізувались проблеми, які стосувались працевлаштування студентів, а також відпрацьовувались спеціальні навички, які безпосередньо стосуються цього (підготовка резюме, моделювання ситуацій прийому на роботу тощо).

Загалом, дані формувального експерименту, отримані за визначеними критеріями ефективності тренінгу, довели можливість використання тренінгу для формування у студентів адекватного ставлення до грошей.

ВИСНОВКИ

Таким чином, отримані дані свідчать про ефективність розробленого нами тренінгу. Це говорить, на наш погляд, про доцільність його використання для формування адекватного ставлення студентів до грошей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арефьева Т.А. Дети и деньги / Т.А. Арефьева. – СПб. : Речь, 2006. – 246 с.
2. Дейнека О.С. Экономическая психология / О.С. Дейнека. – СПб., 2000. – 160 с.
3. Завьялова Ж.В. Энергия бизнес-тренинга. Путеводитель по разминкам : пособие для практикующего бизнес-тренера / Ж.В. Завьялова, Е.О. Фарба, Е. Каденильянс-Нечаева, М.Н. Авдюнина. – СПб. : Речь, 2008. – 159 с.
4. Карамушка Л.М. Ставлення до грошей: вітчизняний та зарубіжний досвід досліджень / Л.М. Карамушка, О.Г. Ходакевич // Актуальні проблеми психології. Том 1 : Економічна психологія. Організаційна психологія. Соціальна психологія : зб. наукових праць / за ред. Максименка С.Д., Карамушки Л.М. – К., 2006. – Вип. 17. – С. 81–105.
5. Ключников, С.Ю. Деньги в вашей жизни: Национальный практикум богатства / С.Ю. Ключников. – М. : Беловодье, 2005. – 448 с.
6. Кожевникова І.І. Психологічний аналіз ставлення до грошей економічно успішних людей / І.І. Кожевникова // Теоретичні і прикладні проблеми психології. – 2006. – №3(14). – С. 120–125.
7. Мазараки А.А. Философия денег : монография / А.А. Мазараки, В.В. Ильин. – К. : Киев. нац. торг.-эконом. ун-т, 2004. – 719 с.
8. Москаленко В.В. Суб'єктність економічної соціалізації особистості / В.В. Москаленко // Соціальна психологія. – 2008. – №3(29). – С. 39–52.
9. Сімків М.В. Тип ставлення до оточуючих як чинник монетарних установок / М.В. Сімків // Проблеми сучасної психології : зб. наук. праць. – К., 2010. – Вип. 10. – С. 720–731.
10. Технології роботи організаційних психологів : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядипломної освіти / за наук. ред. Л.М. Карамушки. – К. : ІНКОС, 2005. – 366 с.
11. Фенько А.Б. Проблема денег в зарубежных психологических исследованиях / А.Б. Фенько // Психолог. журнал. – 2000. – №1. – С. 50–62.
12. Фернам А. Деньги. Психология денег и финансового поведения / под. общей ред. А. Алексеева / А. Фернам, М. Аргайл. – СПб. : ПРАЙМ – ЕВРОЗНАК, 2005. – 352 с.
13. Фопель К. Психологические группы: Рабочие материалы для ведущего : практ. пособ. ; пер. с нем. – [5-е изд., стер.]. / К. Фопель. – М. : Генезис, 2004. – 256 с.
14. Ходакевич О.Г. Аналіз основних чинників формування ставлення студентів до грошей / О.Г. Ходакевич // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С.Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – К. : А.С.К., 2012. – Т. 1 : Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – 2012. – Вип. 34. – С. 348–354.
15. Ходакевич О.Г. Аналіз чинників впливу на роль грошей у життєдіяльності студентів / О.Г. Ходакевич // Психологія організаційного розвитку сучасних організацій у сфері освіти, промисловості та бізнесу: тези VIII Міжнародної конференції з організаційної та економічної психології (4–6 жовтня 2012 р. м. Алчевськ) / за наук. ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К.-Алчевськ : ДонДТУ ; Центр планування кар'єри, 2012. – С. 112–114.
16. Ходакевич О.Г. Оцінка студентами ролі грошей у їх життєдіяльності / О.Г. Ходакевич, Л.М. Карамушка // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. / [ред. кол. : С.Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – К. : А.С.К., 2012. – Т. 1 : Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія. / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – 2012. – Вип. 35. – С. 111–117.
17. Ходакевич О.Г. Чинники використання студентами різних видів діяльності для заробляння грошей / О.Г. Ходакевич // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С.Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – К. : А.С.К., 2012. – Т. 1 : Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія. / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – 2012. – Вип. 36. – С. 296–301.
18. Furnham, A. The psychology of money / A. Furnham, M. Argyle. – New York : Routledge, 1998. – 324 p.